

الدروس المهمة لعامة الأمة
BÜTÜN MÜSLÜMANLAR İÇİN
ÖNEMLİ DERSLER

BÜTÜN MÜSLÜMANLAR İÇİN ÖNEMLİ DERSLER

Abdülazîz b. Abdillâh b. Bâz -rahimehullah-

BÜTÜN MÜSLÜMANLAR İÇİN ÖNEMLİ DERSLER

Değerli Büyük Âlim

Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz

-rahimehullah-

Bismillâhirrahmânirrahîm

Yazarın Önsözü

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamt olsun. En güzel son, takva sahiplerininidir. Allah'ın salat ve selamı, O'nun kulu ve elçisi Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in, tüm ailesinin ve ashabının üzerine olsun.

Bundan sonra:

Bu risâle, İslam dini hakkında tüm Müslümanların bilmesi gereken bazı hususları açıklayıcı kısa bir metindir. Bu esere: (Bütün Müslümanlar İçin Önemli Dersler) ismini verdim.

Yüce Allah'tan bu risâleyi Müslümanlara faydalı kılmasını ve benden kabul etmesini niyaz ederim. Şüphesiz ki O; cömerttir, ikram sahibidir.

Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz -rahimehullah-
Bütün Müslümanlar İçin Önemli Dersler¹

Birinci Ders: Fatiha Suresi ve Kısa Sureler

Fatiha Suresi ile, Zilzâl Suresi'nden Nâs Suresi'ne kadar kısa surelerden olan kısmın; talim ettirilmesi (doğru şekilde öğretilmesi), kıraatinin düzeltilmesi, ezberletilmesi ve anlaşılması gereken hususların açıklanması hedeflenmiştir.

İkinci Ders: İslam'ın Şartları

İslam'ın şartlarının açıklanması, bunların ilki ve en önemlisi şudur: Allah'tan başka hak ilah olmadığına ve Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in Allah'ın rasûlü olduğuna şehadet etmektir. Bunun ne anlama geldiğini açıklamak ve "Lâ ilâhe illallâh"ın şartlarını beyan etmek hedeflenmiştir. Bunun manası şudur: "Lâ ilâhe" ifadesiyle Allah'tan başka ibadet edilen her şeyin reddedilmesi; "illallâh" ifadesiyle de, ibadetin yalnızca Allah'a, O'nun ortağı bulunmaksızın yapılmasının ispatı vardır. Lâ ilâhe illallâh'ın şartları ise şunlardır: İlim; cehaleti ortadan kaldırır.

¹ Mecmû' Fetâvâ ve Makâlâtü'l-Mutenevvi'a (3/288-298)

Yakîn/ Kesin inanç; şüpheyi ortadan kaldırır. İhlas; şirki ortadan kaldırır. Sıdk/Doğruluk; yalanı ortadan kaldırır. Sevgi; buğz ve nefreti ortadan kaldırır. İnkıyâd/Boyun eğmek; terk etmeyi ortadan kaldırır. Kabul etmek; reddetmeyi ortadan kaldırır. Sonuncusu ise Allah'tan başka ibadet edilen herşeyi inkâr etmektir. Bunlar şu iki beyitte toplanmıştır:

İlim; yakîn, ihlâs ve sıdkınla beraber ***sevgi, itaat ve kabul etmek gerekir. Bunlardan sekizincisi, Allah'tan başka ilah edinilen batıl ilahları inkâr etmendir.

Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in Allah'ın rasûlü olduğuna şahitlik etmenin anlamının açıklanması hedeflenmiştir. Şunları içerir: O'nun haber verdiklerini tasdik etmek, emrettiklerine itaat etmek, yasakladıklarından sakınmak, Allah -Azze ve Celle-'nin ve Rasûlu -sallallahu aleyhi ve sellem-'in meşru kıldığı şekilde Allah'a ibadet etmek. Daha sonra öğrenciye İslam'ın geriye kalan beş şartı açıklanır. Bunlar: Namaz, zekât, ramazan orucu ve gücü yetenler için Beytullah'ı hac etmektir.

Üçüncü Ders: İmanın Rukünleri

Bunlar altıdır: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe iman etmen; bir

de hayır ve şerri ile kaderin Allah Teâlâ'dan geldiğine iman etmendir.

Dördüncü Ders: Tevhidin Kısımları ve Şirkin Kısımları

Tevhidin kısımlarının açıklanması, bunlar üçtür: Rubûbiyet Tevhidi, Ulûhiyet Tevhidi, İsim ve Sıfat Tevhidi.

1-Rubûbiyet Tevhidi: Allah -Subhânehû ve Teâlâ-'nın her şeyi yaratan, her şeyi idare edip çekip çeviren olduğuna ve bu hususta hiçbir ortağının bulunmadığına iman etmektir.

2-Ulûhiyet Tevhidi: Allah -Subhânehû ve Teâlâ-'nın hakkıyla ibadete layık tek ilâh olduğuna, bu hususta hiçbir ortağının bulunmadığına iman etmektir. “Lâ ilâhe illallah” sözünün manası da budur. Manası: Allah’tan başka hak ilah yoktur. Bundan dolayı namaz, oruç ve benzeri bütün ibadetler yalnızca Allah için yapılmalıdır. Bu ibadetlerden hiçbirini O’ndan başkasına yapmak caiz değildir.

İsim ve Sıfat Tevhidi: Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatları hakkında Kur'an-ı Kerim'de veya sahih hadislerde geçen her şeye iman etmek ve O'na yaraşır bir şekilde tahrif, ta'til, tekyif ve temsil yapmadan, Allah -Subhânehû ve Teâlâ-'nın şu buyruğuna uygun olarak ispat etmektir:

{قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ 1 اللَّهُ الصَّمَدُ 2 لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ 3 وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ 4}

{De ki: O Allah birdir. (1)}

Allah Samed'dir. (2)

O, doğurmamış ve doğmamıştır. (3)

O'nun hiçbir dengi yoktur.} [İhlâs Sûresi: 1-4 Ayetler] Allah -Azze ve Celle- yine şöyle buyurmuştur:

{...أَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ}

{...O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O; hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.} [Şûrâ Suresi: 11. Ayet] Bazı ilim ehli, tevhidi iki kısma ayırmış, isim ve sıfat tevhidini rububiyet tevhidine dahil etmişlerdir, bu hususta herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü her iki taksimde de maksat aynıdır.

Şirkin kısımları üçtür: Büyük şirk, Küçük şirk ve Gizli şirktir.

Büyük Şirk: İşlenilen salih amellerin hepsini iptal eder ve bu şirki işleyerek ölen kimse Cehennem'de ebedi kalır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

{...وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ}

{...Eğer onlar Allah'a şirk koşsalardı, yapmış oldukları salih ameller boşa giderdi.} [En'âm

Suresi: 88.Ayet] Allah -Subhânehû ve Teâlâ- şöyle buyurmuştur:

﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ
أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ﴾ (17)

{Müşrikler, kendilerinin kâfirliğine bizzat şahitlik edip dururlarken, Allah'ın mescitlerini imar etmeleri yakışık almaz. Onların yaptıkları işler boşa çıkmıştır. Onlar, Cehennem'de ebedi kalacaklardır.} [Tevbe Suresi: 17.Ayet] Kim büyük şirk işleyerek ölürse; Allah onu affetmez ve Cennet ona haram kılınır. Allah -Azze ve Celle- şöyle buyurmuştur:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ...﴾

{Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günahları) ise dilediği kimseler için bağışlar.} [Nisâ Suresi: 48] Allah -Subhânehû ve Teâlâ- şöyle buyurmuştur:

﴿...إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ
مِنْ أَنْصَارٍ﴾

{Kim Allah'a şirk koşarsa, artık, Allah ona Cennet'i muhakkak haram kılmıştır. Onun barınağı da ateştir. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.} [Mâide Suresi: 72]

Bazı büyük şirk olan ameller şunlardır: Ölülere ve putlara yalvarıp yakarmak, onlardan yardım ve

medet beklemek, onlar için adak adamak ve kurban kesmek ve benzeri davranışlarda bulunmak.

Küçük Şirk: Kur'an veya sünnette gelen naslarda şirk olduğu sabit olan, fakat büyük şirk türünden olmayan hususlardır. Mesela bazı amellerde gösteriş (riya) yapmak, Allah'tan başkası adına yemin etmek ve "Allah ve falanca kimse dilerse" ifadesini kullanmak gibi sözlerdir. Nitekim Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

«أَخَوْفُ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكَ الْأَصْغَرَ» فَسُئِلَ عَنْهُ، فَقَالَ: «الرِّيَاءُ»

«Sizin adınıza en çok korktuğum şey küçük şirktir.» Onun ne olduğu sorulduğunda, «O riyadır» diye buyurmuştur.¹ Hadisi İmam Ahmed, Taberânî, Beyhakî, Mahmud b. Lebîd el-Ensarî -radiyallahu anh-'dan- ceyyid (iyi) bir isnat ile rivayet etmişlerdir. Ayrıca Taberânî ceyyid olan isnatlarla bu hadisi, Mahmud b. Lebîd'den, o da Râfi b. Hadîc'den, o da Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem-'den rivayet etmiştir.

Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

«مَنْ حَلَفَ بِشَيْءٍ دُونَ اللَّهِ فَقَدْ أَشْرَكَ»

¹ İmam Ahmed (5/428), ve Taberânî, el-Kebîr, (4/338), Beyhakî, eş-Şuab (14/355), Mecma'uz-Zevâid'te (1/121): İmam Ahmed rivayet etmiş ve ravileri Sahih Buhârî'nin ravileri demıştır.

«Kim Allah'tan başkası adına yemin ederse, şüphesiz şirk koştur.»¹ İmam Ahmed, Ömer b. Hattab -radiyallahu anh-'dan- sahih bir isnatla rivayet etmiştir. Diğer bir hadiste Ebû Dâvud ve Tirmizî sahih bir isnat ile, İbn Ömer -radiyallahu anhuma-'dan, Nebî -sallallahu aleyh ve sellem-'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

«مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ»

«Kim Allah'tan başkası adına yemin ederse kâfir ya da müşrik olur.»² Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

«لَا تَقُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ وَشَاءَ فُلَانٌ، وَلَكِنْ قُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ شَاءَ فُلَانٌ»

«Allah ve falanca diledi (oldu) demeyiniz. Ancak (önce) Allah diledi sonra falanca diledi (oldu) deyiniz.»³ Ebû Dâvûd sahih bir isnat ile Huzeyfe b. Yemân -radiyallahu anh-'dan rivayet etmiştir.

Küçük şirk kişiyi dinden çıkartmadığı gibi sahibini de ebedi olarak Cehennem'e sokmaz. Ancak farz olan tevhidin kemaline aykırıdır ve onu zedeler.

Üçüncüsü: Gizli Şirk; delili ise Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şu sözüdür:

¹ İmam Ahmed rivayet etmiştir. (1/47)

² Ebû Dâvûd (3251), Tirmizî (1535) rivayet etmiştir.

³ Ebû Dâvûd (4980), İmam Ahmed (5/384) rivayet etmiştir.

«أَلَا أَخْبَرُكُمْ بِمَا هُوَ أَخَوْفُ عَلَيْكُمْ عِنْدِي مِنَ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ؟» قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «الشِّرْكُ الْخَفِيُّ، يَقُومُ الرَّجُلُ فَيُصَلِّيَ فَيَزِينُ صَلَاتَهُ لِمَا يَرَى مِنْ نَظَرِ الرَّجُلِ إِلَيْهِ»

«Size, benim nazarımda Mesih-i Deccal'den daha çok sizin için korktuğum şeyi haber vereyim mi?» (Sahabe) -Elbette, Ey Allah'ın Rasûlü! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: «Bu gizli şirktir. Kişi kalkıp namaz kılar da, kendisine bakan birisini görüp, fark edince namazını itina ile süsleyerek kılmaya koyulur.»¹ Bu hadisi İmam Ahmed Müsned'inde Ebu Said el-Hudri -radıyallahu anh-'dan rivayet etmiştir.

Şirki yalnızca iki kısma ayırmamız da mümkündür:

Büyük ve küçük şirk, gizli şirk ise hem büyük, hem de küçük şirki kapsar. Münafıkların içinde bulundukları büyük şirk, başka bir bakımdan gizli şirktir. Çünkü münafıklar batıl itikatlarını gizleyip, Müslüman olduklarını gösterirler. Bunu hem riya olarak, hem de kendi canlarını korumak için yaparlar.

Gizli şirk, küçük şirki de kapsar. Nitekim Mahmud b. Lebiyd el-Ensarî ve Ebu Said'in rivâyet

¹ İbn Mâce (4204), İmam Ahmed (3/30) rivayet etmiştir.

ettikleri hadislerde geçen riya gibi meseleler, bu hususlarla ilgilidir. Başarı Allah'tandır.

Beşinci Ders: İhsan

İhsan mertebesinin bir rüknü vardır: Allah'ı görüyormuşçasına O'na ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu göremesen de O seni görmektedir.

Altıncı Ders: Namazın Şartları

Namazın şartları dokuzdur:

Müslüman olmak; akıl, temyiz, hadesten taharet, necasetten taharet, avretin örtülmesi, vaktin girmesi, kibleye dönmek ve niyet etmek.

Yedinci Ders: Namazın Rükünleri

Namazın on dört tane rüknü vardır:

Gücü yetenin kıyamda/ayakta durması, iftitâh/başlangıç tekbiri, Fâtiha Suresi'ni okumak, rükû yapmak, rükûdan sonra iyice doğrulmak, yedi aza üzere secde etmek, secdeden kalkıp doğrulmak, iki secde arasında oturuş yapmak, bütün bu fiilleri ta'dîl-i erkân ile yapmak, rükünleri sıraya riayet ederek yapmak, son teşehhütte Tahiyyat duasını okumak ve son teşehhüt için oturmak, Nebî - sallallahu aleyhi ve sellem-'e salat getirmek (salli bârik dualarını okumak), sağa ve sola selam vermek.

Sekizinci Ders: Namazın Farzları

Namazın sekiz tane farzı vardır:

İftitah/başlangıç tekbiri dışında kalan tekbirler, imam veya tek başına kılanın, (Semiallahu limen hamideh) demesi, (Rabbenâ ve leke'l-hamd) demek, rükûda bir defa (Subhâne Rabbiye'l-Azîm) demek, secdede bir defa, (Subhâne Rabbiye'l-A'lâ) demek, iki secde arasında (Rabbi'ğfirli) demek, birinci teşehhütte Tahiyyat duasını okumak ve birinci teşehhüt için oturmak.

Dokuzuncu Ders: Teşehhüdün Açıklaması

Teşehhüt oturuşunda şu dua okunur:

«Et-tahıyyâtu lillâhi vessalevâtu vettayyibât. Esselâmu aleyke eyyuh-en-Nebiyyu ve rahmetullâhi ve berakâtuh, Esselâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhis-sâlihîn. Eşhedu en lâ ilâhe illallâh vahdehû lâ şerîke leh ve eşhedu enne Muhammeden abduhû ve rasûluhu.» «Bütün tazimler, ibadetler ve güzel sözler ancak Allah içindir. Ey Nebi! Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Selam, bizim ve Allah'ın salih kullarının üzerine olsun. Allah'tan başka hak ilah olmadığına şehadet ederim ve yine Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim.»

Sonrasında Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem-'e salât eder ve ona bereket duasında bulunur, şöyle der: «Allahumme salli alâ Muhammed ve alâ âli Muhammed, kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme, inneke hamîdun Mecîd.» «Allahım! İbrahim'i ve İbrahim'in ailesini meleklerinin yanında methettiğin gibi, Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'i ve Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in ailesini de meleklerinin yanında methet. Şüphesiz sen; çok övülensin, şeref sahibisin.» «Allahumme bârik alâ Muhammed ve alâ âli Muhammed, kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme, inneke hamîdun Mecîd.» «Allahım! İbrahim'i ve İbrahim'in ailesini mübarek kıldığın gibi, Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'i ve Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in ailesini de mübarek kıl. Şüphesiz sen; çok övülensin, şeref sahibisin.»

Namaz kılan kişi son teşehhütte bu duaların ardından Cehennem

azabından, kabir azabından, hayat ve ölümün fitnesinden ve Deccal'in fitnesinden Allah'a sığınır. Daha sonra dilediği duaları yapar. Bu konuda Nebi -sallallahu aleyhi ve sellem-'den rivayet olunan duaların seçilmesi yerinde olur. Bu dualardan bazıları şunlardır:

«Allahumme aînniy alâ zikrike ve şükrike ve hüsnü ibâdetik.» (Allah'ım! Seni zikretmek, sana şükretmek ve sana güzelce ibadet etmekte bana yardım et.) «Allahumme inniy zâlemtu nefsiy zûlmen kesîyran, velâ yağfiruzzunûbe illâ ente, fağfirliy mağfiraten min îndeک, verhamniy inneke entelğafurur-rahiym.» (Allah'ım! Ben nefsimе çok zulmettim. Günahları ancak sen bağışlarsın. Katından bir mağfiretle beni bağışla ve bana merhamet eyle. Şüphesiz ki sen, çok bağışlayan ve çok merhamet edensin.)

Öğle, ikinci, akşam ve yatsı namazlarında, birinci teşehhüdde Tahıyyat duasını okuduktan sonra üçüncü rekâta kalkar. Eğer Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem-'e salli bârik dualarını okursa bu daha faziletlidir; çünkü bu konuda gelen hadisler geneldir. Sonra üçüncü rekâta kalkar.

Onuncu Ders: Namazın Sünnetleri

Namazın sünnetlerden bazıları şu şekildedir:

1- İstiftah (Başlangıç) Duası

2- Kıyam hâlinde, rükûdan önce ve sonra, göğüs üzerinde sağ eli sol elin üzerine koymak.

3- İftitah tekbirinde, rukûa giderken, rükûdan doğrulurken ve ilk teşehüdden üçüncü rekâta kalkarken; eller parmaklar bitişik ve düz olarak omuz veya kulakların hizasına kadar kaldırmak.

4- Rükû ve secde dualarını birden fazla söylemek.

5- Rükûdan kalktıktan sonra (Rabbenâ ve leke'l-hamd) duasının

devamını okumak. İki secde arasında söylenen (Rabbi'ğfirli) duasını birden fazla söyleyip, mağfiret talebinde bulunmak.

6- Rükû esnasında başı sırt hizasında tutmak.

7- Secde yaparken pazıları vücudun yanlarından, karnı uyluklardan ve uylukları da baldırlarından uzak tutmak.

8- Secde yaparken dirsekleri yerden kaldırmak.

9- Namaz kılan kişinin iki secde arasında ve ilk teşehhütte sol ayağını yayıp üstüne oturması, sağ ayağı ise dik tutması.

10- Üç rekâtlı ve dört rekâtlı namazların son teşehhüdünde teverruk oturuşu ile oturmak. Teverruk, kişinin namazda sol kalçası üzerine oturması; sağ ayağını dikip, sol ayağını sağ yandan dışarı çıkarmasıdır.

11- İşaret parmağını birinci ve ikinci teşehhütte başından sonuna kadarki sürede kaldırmak ve dua anında hareket ettirmek.

12- İlk teşehhütte “Salli” ve “Bârik” dualarını okumak.

13- Son teşehhütte dua etmek.

14- Sabah namazı, cuma namazı, bayram namazı ve istiskâ namazında, akşam ve yatsı namazlarının da ilk iki rekâtlarında kıraati sesli okumak.

15- Öğle ve ikindi namazında, akşam namazının son rekâtında ve yatsı namazının son iki rekâtında kıraati sessiz okumak.

16- Fatiha Suresi'nden sonra Kur'an-ı Kerim'den ayet ya da sure okumak. Yukarıda zikredilen sünnetlerin dışında kalan, diğer sünnetlere de riayet edilmedir. Rükudan doğrulan kimsenin (Rabbenâ ve leke-l hamd) sözünden sonra varit olan bazı dualar söylemesi buna örnektir. Bunu imam, cemaat ve tek başına namaz kılan herkes yapabilir. Çünkü bunun sünnette yeri vardır. Bunun dışında rükû sırasında elleri dizlerin üzerine, parmakları açarak koymak da namazın sünnetlerine bir örnektir.

On Birinci Ders: Namazı Bozan Haller

Namazı bozan şeyler sekiz tanedir. Bunlar:

1- Bilerek ve kasıtlı olarak konuşmak namazı bozar. Ancak unutarak ve bozacağını bilmeden konuşmak ise namazı bozmaz.

2- Gülmek.

3- Bir şey yemek.

- 4- Bir şey içmek.
- 5- Avret mahallinin açılıp görünmesi.
- 6- Kible yönünden başka tarafa büyük ölçüde sapmak.
- 7- Namaz esnasında peş peşe gereksiz, çokça hareket etmek.
- 8- Abdestin bozulması.

On İkinci Ders: Abdestin Şartları

Abdestin on tane şartı vardır. Bunlar:

Müslüman olmak, akli yerinde olmak, temyiz yaşına gelmek, niyet etmek, abdesti tamamlayıncaya kadar niyetin var olması, abdesti gerektiren (bozan) şeyin sona ermiş olması, bundan önce istincâ veya isticmâr yapmak, abdest için kullanılan suyun temiz ve mubah olması, suyun cilde ulaşmasına engel olan şeyleri gidermek ve özürlü devam eden kimse için namaz vaktinin girmiş olması.

On Üçüncü Ders: Abdestin Farzları

Abdestin altı tane farzı vardır:

Yüzü yıkamak, mazmaza (ağza su alıp çalkalamak) ve istinşak (buruna su çekip sümkürmek) yüzden sayılır, (parmak uçlarından

itibaren) dirsekler ile birlikte kolları yıkamak, başın tamamını mesh etmek kulaklara mesh etmek de baştan sayılır, aşık kemikleri ile birlikte ayakları yıkamak, bütün bunları sırasıyla ve ara vermeden peş peşe yapmak. Yüzü, elleri ve ayakları üçer defa yıkamak, ayrıca mazmaza ve istinşakı da üçer defa yapmak müstehaptır. Bir defa yapılması farz olup abdestin sıhhati için yeterlidir. Başın mesh edilmesinde tekrar ise müstehap değildir; nitekim sahih hadisler bunu göstermektedir.

On Dördüncü Ders: Abdesti Bozan Haller

Abdesti bozan şeyler altıdır:

Önden ve arkadan çıkan her şey, çok miktarda vücuttan çıkan necaset, uyuyarak ya da başka bir şekilde aklın gitmesi, ön ya da arka avret yerlerine arada bir şey olmaksızın direk dokunup ellemek, deve eti yemek, İslâm dininden riddet etmek/çıkmaq. Allah bizi ve bütün Müslümanları bundan korusun.

Önemli Uyarı: Cenaze yıkamak sahih olan görüşe göre abdesti bozmaz. İlim ehlinde çoğunun görüşü böyledir. Bunun abdesti bozduğuna dair bir delil yoktur. Ancak yıkayıcının eli, ölenin avret mahalline bir engel olmaksızın değerse, o zaman abdest alması gerekir.

Cenazeyi yıkayan kimsenin cenazenin avret yerine çıplak elle değil de arada bir şeyle dokunması gerekir. Kadına dokunmak da mutlak olarak abdesti bozmaz. Âlimlerin iki görüşünden en doğru olan görüş, ister şehvetle olsun ister şehvetsiz olsun o kimseden bir şey çıkmadıkça (mezi ve meni) kadına dokunmanın abdesti bozmadığı görüşüdür. Çünkü Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- hanımlarından bazılarını öpmüş, abdest almadan bu şekilde namaz kılmıştır.

Nisâ ve Mâide Surelerinin ayetlerinde geçen Allah -Subhanehu ve Teâlâ- 'nın şu sözüne gelince:

﴿...أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ...﴾

{...Yahut kadınlara dokunmuşsanız...} {Nisâ Suresi: 43. Ayet} {Mâide Suresi: 6. Ayet} Âlimlerin vardığı iki görüşten en doğru olanına göre bununla cima etmek kast edilmektedir. Bu görüş İbn-i Abbas -radiyallahu anh- 'ın ve birçok âlimin görüşüdür. Başarı Allah'tandır.

On Beşinci Ders: Her Müslümanın Uyması Gereken Ahlak Kuralları

Bunlar: Dürüstlük, güvenilir olmak, namus, hayâ, yiğitlik, cömertlik, vefakâr olmak, Allah Teâlâ'nın haram kıldığı şeylerden uzak olmak, güzel komşuluk yapmak, elinden geldiği kadar ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmak, Kur'an-ı Kerim ve

sünnette zikredilen diğer güzel hasletlere sahip olmak.

On Altıncı Ders: İslam Ahlakına Uygun Davranmak

Bunlar: Selam vermek, güler yüzlü olmak, sağ elle yemek ve içmek, başlarken bismillah ve bitirirken elhamdulillah demek, hapşırdıktan sonra hamdetmek ve birisi hapşırınca Allah'a hamdederse ona "yerhamukâllah" demek, hasta ziyareti yapmak, vefat eden kimsenin cenaze namazında ve defin işleminde hazır bulunmak, camiye veya eve girerken ve çıkarken veya yolculuk esnasında İslâmî görgü kurallarına uymak, anne-babaya, yakın akrabaya, komşuya, büyüklere ve küçüklere ihsanda bulunmak, yeni çocuğu dünyaya gelen anne ve babaları, evlenenleri tebrik etmek, yakınına kaybedenlere taziyede bulunmak kıyafet giyip çıkarma, ayakkabı giyip çıkarmada İslâmî görgü kurallarına uymak gibi diğer kurallar yer alır.

On Yedinci Ders: Şirk ve Diğer Günahlardan Sakındırmak

Bunlar arasında yedi büyük günah (helak edici) vardır; bunlar: Allah'a şirk koşturma, sihir yapmak, Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malını yemek, savaş

meydanından kaçmak ve namuslu, kötülükten habersiz Mümin kadınlara iftira atmak.

Şunlar da büyük günahlardan sayılır: Anne ve babaya karşı gelip hürmet etmemek, akrabalarla ilişkiyi kesmek, yalan yere şahitlik etmek, yalan yere yemin etmek, komşuya eziyet vermek; can, mal ve ırz konularında insanlara zulüm etmek, içki içmek, kumar oynamak, gıybet yapmak, laf taşımak ve bunların dışında Allah -Azze ve Celle- veya Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-'in haram kıldığı şeyler.

On Sekizinci Ders: Cenazenin Hazırlanması, Cenaze Namazı ve Defnedilmesi

Bunun detayları şöyledir:

1- Ölmek üzere olan kişiye (Lâ ilâhe illallah) telkini yapmak sünnettir; zira Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

«لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»

«Ölülerinize "lâ ilâhe illallah" kelimesini telkin edin.»¹ Hadisi Müslim Sahih'inde rivayet etmiştir. Bu hadiste kastedilen ölüler, ölmek üzere

¹ Müslim rivayet etmiştir. (916-917)

olanlardır; yani üzerinde ölüm belirtileri görülen kimselerdir.

2- Ölümünden kesin olarak emin olunduğunda, sünnette geldiği üzere gözleri kapatılır ve çenesi bağlanır.

3- Vefat eden Müslümanın yıkanması farzdır. Ancak savaşta şehit düşen kimse bundan müstesnadır; o ne yıkanır ne de cenaze namazı kılınır, bilakis elbiseleriyle defnedilir. Çünkü Nebî - sallallahu aleyhi ve sellem- Uhud şehitlerini ne yıkamış ne de cenaze namazlarını kılmıştır.

Cenaze yıkanırken avret yeri örtülür.

Cenaze çok az bir miktarda yukarı kaldırılarak, karnına hafif bir şekilde bastırılır. Cenazeyi yıkayan kimse, eline bir bez parçası dolar ve bu bezle onun avret mahallini temizler. Ardından namaz abdesti aldırılır. Sonra cenazenin başı ve sakalları, su ve sidr veya güzel kokulu su ile yıkanır. Daha sonra önce sağ tarafı, sonra sol tarafı yıkanır. Bu işlem ikinci ve üçüncü kez

de aynı şekilde tekrarlanır. Her defasında eliyle karnına hafifçe bastırılır. Şayet ondan bir şey çıkarsa temizlenir ve pamuk ve benzeri şeyler konulur. Pamuk ve benzeri şeyler burayı kapatıp tutmuyorsa modern tıbbi bant ve benzeri şeyler kullanılabilir.

Eğer üç defa abdest aldırıp yıkamak temizlik için yeterli olmuyorsa beş yahut yedi defa bu işlem tekrarlanır. Ardından bir bez ile kurulanır. Cenazenin koltuk altı ve bacak aralarına ve secde uzuvlarına güzel koku sürülür. Bedenin tümüne koku sürülürse bu daha güzel olur. Kefeni tütsü ile kokulanır. Bıyık ve tırnakları uzun ise kısaltılır, kısaltılamazsa da bunda bir sakınca yoktur. Saçı taranmaz, etek tıraşı yapılmaz ve sünnet edilmez. Çünkü buna dair bir delil yoktur. Kadının saçı üç örgü yapılır ve arkasına bırakılır.

5- Cenazenin Kefenlenmesi:

Erkeğin, gömlek ve sarık bulunmayan üç beyaz bez ile kefenlenmesi daha faziletlidir. Nitekim Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- de böyle

kefenlenmiştir. Şayet gömlek, izar (belden aşağı örtü) ve bunun üzerine de başka bir örtü ile kefenlenirse bunda da bir sakınca yoktur.

Kadın beş parça bez ile kefenlenir: Gömlek, başörtüsü, izâr ve iki örtü ile bütün bedeni kefenlenir. Erkek çocuk bir bezden üç beze kadar kefenlenir. Küçük kız ise gömlek ve iki örtü ile kefenlenir.

Herkes için farz olan alt sınır tüm bedeni örten bir bezden oluşmasıdır. Eğer cenaze ihramlı ise su ve sidr ile yıkanır. Üst ve alt elbisesi veya başka bir elbise ile defnedilir. Yüzü ve başı örtülmez, koku da sürülmez. Çünkü sahih bir hadiste Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem-'den bildirildiği üzere, o kişi Kıyamet Günü telbiye getirir halde diriltilecektir. Ölen ihramlı bir kadın ise, diğer kadınlar gibi kefenlenir; fakat koku sürülmez, yüzü peçe ile elleri de eldiven ile örtülmez. Ancak yüzü ve elleri, kefen beziyle örtülür. Daha önce kadının kefenleme şekli açıklanmıştır.

6- Cenazeyi Yıkama, Namazını Kılma ve Defnetme Hususunda En Öncelikli Olan Kimseler:

Cenazeyi yıkama hakkı, öncelik olarak kendisine vasiyette bulunulan kişisindir. Sonra babası, sonra dedesi, sonra da erkek akrabalarından en yakın olan (kardeş, amca, oğul vb.) önceliklidir.

Kadını yıkamada en öncelikli olan, onun vasiyet ettiği kişidir. Sonra anne, annecanne ve yakın kadın akrabaları gelir. Eşler birbirlerinin cenazelerini yıkayabilirler. Ebu Bekir Sıddîk -radiyallahu anh-'ı hanımı yıkamış, Ali-radiyallahu anh- da eşi Fatıma -radiyallahu anha-'yı yıkamıştır.

7- Cenaze Namazının Kılınış Şekli:

Cenaze namazı dört tekbir ile kılınır. İlk tekbirden sonra Fâtiha Suresi okunur. Ardından kısa bir sure yahut bir ya da iki ayet okunursa bu da güzel olur. Bununla ilgili delil İbn-i Abbas -radiyallahu anhuma-'dan- rivayet olunan hadistir. İkinci tekbirden sonra normal namazdaki teşehhütte okunan salli bârik duaları okunur. Üçüncü tekbir alınır ve ardından şu dualar okunur: «Allâhummağfir lihayyînâ ve meyyitinâ ve şâhidinâ ve gâibinâ ve sağırinâ ve kebîrinâ ve zekerinâ ve unsânâ, Allâhumme men ahyeytehû minnâ feahyihî `âlel İslâm ve men teveffeytehû minnâ feteveffehû `âlel îmânî, Allâhummağfir lehû verhamhu ve âfihî va`fu anhu ve ekrim nuzulehû ve vessi` mudhalehû vağsil-hu bi`l-mâi ve`s-selci ve`l-beradi ve nakkihî mine`l-hatâyâ kemâ yunakka`s-sevbu`l-ebyedu mine`d-denes, ve ebdilhu dâran hayran min dârihî ve ehlen hayran min ehlihî. Ve edhilhu`l-cennete ve e`izhu min azâbi`l-kabri ve azâbi`n-nâr, vefsih lehu fiy kabrihi ve nevvir lehu fiyhi, Allahumme lâ tahrimnâ ecrahû ve lâ tudillenâ ba`dehû.»

«Allah'ım! Dirimize ve ölümüne, hazır olanımıza ve olmayanımıza, küçüğümüze ve büyüğümüze, erkeğimize ve kadınıma mağfiret eyle. Allah'ım! Bizden kimi yaşatırsan, onu İslâm üzere yaşat. Kimi de öldürürsen, onu iman üzere öldür. Allah'ım! onu bağışla, ona merhamet et, onu affet, ona şerefli bir yer ver, kabrini geniş kıl, onu su, kar ve dolu ile yıka ve onu günahlardan, beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi temizle. Ona evinden daha hayırlı bir ev, ailesinden daha hayırlı bir aile ver, onu Cennet'e koy, onu kabir azabından ve Cehennem azabından koru, kabrini ona geniş kıl ve onu onun için aydınlat. Allah'ım! Onun ecrinden bizi mahrum etme ve bizi ondan sonra saptırma.» Sonra dördüncü tekbiri alır ve sağ tarafına tek bir selam verir.

Her tekbirle birlikte ellerin kaldırılması müstehaptır. Şayet cenaze kadın ise (Allahummeğfir lehâ) diye, iki kişi ise (Allahummeğfir lehumâ) ikiden fazla ise (Allahummeğfir lehum) diye dua edilir. Şayet küçük çocuk ise ona mağfiret ile dua etmek yerine şöyle dua edilir: «Allahummec'âlhu feratan ve zuhran livâlideyhi ve şefi'ân muciben, Allahumme sâkkîlbihi mezeziynûhûma ve a'zîm bihi ucûrehûme ve elhîkhu bisalih selef 'il-mû'miniyn, ve'c'âlhu fiy kefeleti İbrahim aleyhissalatu vesselem vekîhi birahmetike azebel-cahiym.»

«Allah'ım! Onu, ana-babasına (Cennet'e girişte) öncü, onlar için saklanmış bir nimet ve şefaati kabul edilen bir şefaatchi kıl. Allah'ım! Onunla, ana babasının mizanını ağırlaştır ve ecirlerini büyük eyle. Onu, salih Müminlere kat ve İbrahim - aleyhisselam-'ın kefaletinde kıl. Rahmetinle onu Cehennem azabından koru.»

Sünnete göre imam; vefat eden erkek ise baş tarafında, kadın ise orta kısmında namaza durur. Kadınla erkek kişinin cenazeleri bir arada kılınacak ise, erkek cenaze imama yakın, kadın ise kible tarafına konulur. Cenazelerin yanında küçük çocuklar varsa, erkek cenazesinden sonra erkek çocuk cenazesi, sonra kadın sonra da kız çocuğun cenazesi sıra ile konulur. Erkek çocuğun başı erkek cenazesinin baş hizasında, kadının ortası da aynı şekilde erkek cenazesinin baş hizasında olur. Kız çocuğun başı kadın cenazesinin baş hizasında olur. Aynı şekilde kız çocuğunun orta kısmı erkeğin baş hizasında olur. Cemaat, imamın arkasında saf tutar. Eğer imamın arkasında saf tutulacak yer kalmadıysa dışarıda kalan bu kişi imamın sağ tarafında namaza durur.

8- Cenazenin Defnedilme Şekli:

Meşru olan, kabrin derinliğinin bir insan boyunun yarısı kadar olmasıdır. Kible tarafına doğru bir lahit açılır ve vefat eden kişi sağ yanı

üzerine bu lahde doğru yerleştirilir. Ardından kefenin düğümleri çözülür; ancak kefeni ve yüzü açılmaz. Bu hüküm, kişinin erkek veya kadın olması bakımından aynıdır. Daha sonra, üzerine atılacak toprağın doğrudan temasını engellemek için lahadin üstü kerpiç veya toprak tuğlalarla kapatılır. Eğer bu mümkün olmazsa taş, tahta veya benzeri malzemelerle de örtülebilir. Bunun ardından kabrin üzerine toprak atılır. Toprak atılırken şu duayı söylemek müstehaptır: “Bismillah ve alâ milleti Rasûlillah” (Allah’ın adıyla ve Allah’ın Rasûlü’nün dini üzere). Kabir, yerden yaklaşık bir karış kadar yükseltilir. Mümkünse üzerine küçük taşlar konur ve ardından su serpilir.

Cenazeye katılanların, kabir başında durup vefat eden kimse için dua etmeleri meşrudur. Zira Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- cenazeyi defnettikten sonra kabrin başında durur ve şöyle derdi:

«اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ، وَاسْأَلُوا لَهُ التَّيْبِيتَ، فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ».

«Kardeşiniz için mağfiret dileyiniz. Onun için sebat isteyiniz; çünkü o şimdi sorguya çekiliyor.»¹

9- Cenaze namazını kılamayan kimselerin definden sonra cenaze namazı kılmaları meşrudur.

Nitekim Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- böyle yapmıştır. Ancak bunun bir ay ya da daha kısa bir

¹ Ebû Dâvûd (3221), Hâkim (3/399) rivayet etmiştir.

süre içinde olması gerekir. Eğer bu süre bir aydan fazla ise kabri başında namaz kılmak meşru değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in, defni üzerinden bir aydan daha fazla vakit geçen kimse için namaz kıldığı bilinmemektedir.

10- Ölünün ailesinden olanların, insanlar için yemek yapıp dağıtması caiz değildir. Değerli sahabi Cerir bin Abdullah El-Becelî -radiyallahu anh- şöyle demiştir:

«كُنَّا نَعُدُّ الْاجْتِمَاعَ إِلَى أَهْلِ الْمَيِّتِ وَصَنْعَةَ الطَّعَامِ بَعْدَ الدَّفْنِ مِنَ النَّيَاحَةِ»

Biz definden sonra ölünün evinde toplanmayı ve yemek yapılmasını niyâhadan (yasak ağıttan) sayardık.¹ İmam Ahmed hasen bir isnatla rivayet etmiştir.

Ancak başkalarının, ölünün ailesi veya misafirleri için yemek hazırlamasında bir beis yoktur. Akraba veya komşularının onlar için yemek yapması meşru olan bir husustur. Nitekim Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem-'e Cafer b. Ebî Tâlib -radiyallahu anh-'ın Şam'dan ölüm haberi gelince ailesine Cafer -radiyallahu anh-'ın ailesi için yemek hazırlamalarını emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

«إِنَّهُ أَتَاهُمْ مَا يَشْغَلُهُمْ».

¹ İbn Mâce (1612), ve İmam Ahmed (2/204) rivayet etmiştir.

«Başlarına onları meşgul edecek bir husus geldi.»¹

Vefat eden kimsenin ailesinin, kendilerine sunulan yemeklerden taziye için gelenlere ikram etmelerinde bir beis yoktur. Bu konuda şeriatta belirlenmiş bir zaman sınırlaması yoktur.

11- Kadının, kocası dışında bir kimse için üç günden fazla yas tutması caiz değildir.

Eşi ölen kadının dört ay on gün boyunca iddet beklemesi gerekir. Ancak hamile ise, doğum yapana kadar beklemesi gerekir. Zira Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem-'den sabit olan sünnet bu şekildedir.

Erkeğin; ister yakınlarından biri olsun, ister başkası; hiç kimse için yas tutması caiz değildir.

12- Erkekler için, kabirleri zaman zaman ziyaret etmeleri meşrudur; bu ziyaretler sırasında ölümler için dua etmek, onlara rahmet dilemek, ölüm ile ahiret hayatını hatırlamak amaçlanır.

Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur:

«رُزُوا الْقُبُورَ، فَإِنَّهَا تُذَكِّرُكُمْ الْآخِرَةَ»

¹ Müslim Cenâiz (976), En-Nesâi Cenâiz (2034), Ebû Dâvûd Cenâiz (3234), İbn Mâce Cenâiz (1569), Ahmed (2/441).

«Kabirleri ziyaret edin. Çünkü kabirler size ahireti hatırlatır.»¹ Müslim Sahih'inde rivayet etmiştir.

Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- ashabına kabir ziyaretinde bulunurken şöyle demelerini öğretmiştir:

«السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاجِقُونَ، نَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ، يَرْحَمُ اللَّهُ الْمُتَقَدِّمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِينَ.»

«Esselâmu aleykum ehle'd-diyâri mine'l-mü'minîne ve'l-müslimîn ve innâ inşâallâhu bikum lâhıkûn. Nes'elûllâhe lenâ ve lekümü'l âfiyeh. Yerhamullâhu'l-mustekdimîne minnâ ve'l-muste'hırîn.» «Bu diyarın Mü'min ve Müslüman sakinleri! Selam sizin üzerinize olsun. Bizler de Allah'ın izniyle size katılacağız. Allah'tan bizim ve sizin için afiyet diliyorum. Allah bizden önden gidenlere de geriye kalanlara da rahmet etsin.»²

Kadınlara gelince; onların kabirleri ziyaret etmeleri caiz değildir. Çünkü Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- kabirleri ziyaret eden kadınlara lanet etmiştir. Ayrıca, onların ziyaretlerinde fitneye sebep olma ve sabırsızlık gösterme ihtimali vardır. Aynı şekilde, kadınların cenazeleri mezarlığa kadar takip etmeleri de caiz değildir. Çünkü Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- onların mezarlığa

¹ İbn Mâce (1569), Elbânî ise bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

² Müslim (975) rivayet etmiştir.

gitmelerini yasaklamıştır. Ama cenaze namazının mescitte veya musallada (açık alanda) kılınması, hem erkekler hem de kadınlar için meşrudur.

Toplamaya imkân bulduğum bilgiler burada son buluyor. Allah'ın salatı ve selamı Peygamberimiz Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in, ailesinin ve ashabının üzerine olsun.

Fihrist

BÜTÜN MÜSLÜMANLAR İÇİN ÖNEMLİ DERSLER	2
BÜTÜN MÜSLÜMANLAR İÇİN ÖNEMLİ DERSLER	2
Bismillâhirrahmânirrahîm.....	2
Yazarın Önsözü	2
Birinci Ders: Fatiha Suresi ve Kısa Sureler.....	3
İkinci Ders: İslam'ın Şartları.....	3
Üçüncü Ders: İmanın Rukünleri	4
Dördüncü Ders: Tevhidin Kısımları ve Şirkin Kısımları	5
Beşinci Ders: İhsan.....	11
Altıncı Ders: Namazın Şartları.....	11
Yedinci Ders: Namazın Rükünleri.....	11
Sekizinci Ders: Namazın Farzları	12
Dokuzuncu Ders: Teşehhüdün Açıklaması.....	12
Onuncu Ders: Namazın Sünnetleri	14
On Birinci Ders: Namazı Bozan Haller	16
On İkinci Ders: Abdestin Şartları.....	17
On Üçüncü Ders: Abdestin Farzları	17
On Dördüncü Ders: Abdesti Bozan Haller	18
On Beşinci Ders: Her Müslümanın Uyması Gereken Ahlak Kuralları.....	19
On Altıncı Ders: İslam Ahlakına Uygun Davranmak.....	20
On Yedinci Ders: Şirk ve Diğer Günahlardan Sakındırmak.....	20
On Sekizinci Ders: Cenazenin Hazırlanması, Cenaze Namazı ve Defnedilmesi	21

Cenaze yıkanırken avret yeri örtülür. Cenaze çok az bir miktarda yukarı kaldırılarak, karnına hafif bir şekilde bastırılır. Cenazeyi yıkayan kimse, eline bir bez parçası dolar ve bu bezle onun avret mahallini temizler. Ardından namaz abdesti aldırılır. Sonra cenazenin başı ve sakalları, su ve sidr veya güzel kokulu su ile yıkanır. Daha sonra önce sağ tarafı, sonra sol tarafı yıkanır. Bu işlem ikinci ve üçüncü kez de aynı şekilde tekrarlanır. Her defasında eliyle karnına hafifçe bastırılır. Şayet ondan bir şey çıkarsa temizlenir ve pamuk ve benzeri şeyler konulur. Pamuk ve benzeri şeyler burayı kapatıp tutmuyorsa modern tıbbi bant ve benzeri şeyler kullanılabilir.....22